

KATJA SEUTU

”Maa, taivas, miksi niin autuaasti hymyit?”

”Niittu” ilmestyksen paikkana

Tarkastelen *Kanervalan* runoa ”Niittu” (Kivi 1954: 288–290). Sen nimi ilmaisee paikan, joka on J. V. Lehtosen mukaan Aleksis Kiven runoudessa vuoren ohella ”hänen taivaansa ja paratiisinsa” tärkein paikka ja joka on keskeisessä asemassa myös muussa Kiven tuotannossa. Romaanin *Seitsemän veljestä* ensimmäisen luvun alussa Jukolan talon lähiympäristöön kuvataan kuuluviksi kivinen tanner ja pellot. Peltöjen alapuolella on ”niittu, apilaäyräinen, halki-leikkaama monipolvisen ojan; ja runsaasti antoi se heiniä, ennenkuin joutui laitumeksi kylän karjalle” (Kivi 1997: 3). Näytelmässä *Yö ja päivä* näkönsä takaisin saanut Liisa kohdistaa katseensa kesäisen luonnon koivuihin, auringon valossa välkehtivään lahteen, metsään, vuoreen, pilveen sekä Ahtiniittuun, jota kuvataan ”ihanasti kaltevaksi lakeudeksi” sekä ”koreaksi niituksi” ja ”kulta-niituksi” (Kivi 1963: 22). (Lehtonen 1928: 45–46.) *Kanervalan* runossa ”Keinu” ylhäältä keinusta näkyy ”– – viherjä niittu, / Mi ainiaan herttaises hämäräs siintää / Kukkasil keltaisill” (Kivi 1954: 240), ja runossa ”Lintukoto” kuvatus autuaitten saaren keskellä on sielläkin ”niitty viherjä” (mt.: 207).

Lukiessani ”Niittua” kysyn, millä perusteella runon puhujan niityllä kokemaa voidaan tulkita epifaniseksi ilmestykseksi. Etenen artikkelissani siten, että luon ensin yleiskatsauksen ”Niittu”-runoon. Tämän jälkeen tarkastelen runon kuudetta säkeistöä epifanian ilmauksena ja taustoitan sitä joitain Kiven runoja ja aiempaa Kivi-tutkimusta vasten. Artikkelini fokuksessa on kirjailija Mirkka Rekolan (1931–2014) esseessä ”Kiven niittu, muistinavaruus” (1994, 2000) ilmaisema tulkinta ”Niitusta” kosmisen ykseyden kokemuksen paikkana. Rekolan tulkinta pohjautuu hänen omassa runoudessaan keskeiseen kaukaisen rakkauden ideaalin kulttuurihistorialliseen kontekstiin, jota esittelen artikkelin tehtävänannon eli ”Niittu”-runon esittelyn puitteissa lyhyesti.

”Niitun” esittely

”Niittu” on muodoltaan yhteneväinen: siinä on kymmenen säkeistöä, jotka koostuvat kukin kahdeksasta säkeestä. Lisäksi toinen, neljäs, viides, kuudes ja kahdeksas säe on sisennetty kaikissa säkeistöissä. Runon hahmoon vaikuttaa Kivelle tyypillinen puolipisteen käyttö, jolla on merkityksensä siinä, mitkä asiat runossa painottuvat ja miten se tauottuu.

Runo alkaa tarkalla niityn ja sitä ympäröivän maiseman kuvauksella. Ensimmäisessä säkeistössä kerrotaan, että niitty on kuusien ympäröimä ja että sen keskellä on kumpu. Lisäksi käy ilmi, että niitty viettää matalakoivuiseen suohon. Toisessa säkeistössä runon aikuinen puhuja ilmaisee seisovansa kummulla ja katselevansa sieltä suon toisella laidalla aukeavaa ahoa. Katsellessa mennyt aika tulee häntä lähelle ja hän alkaa muistella:

”Onko kotokunnas siel, / Ilomäki lapsuuden, / Kun sydämmeni tunteist kummallisist, / Muistoista ihanist riutuu?” Kolmannessa ja neljännessä säkeistössä runon puhuja alkaa kertoa niityllä viettämästään heinäkuises-ta sunnuntaista. Tuolloin vallitsi ”himmeys kaunis”, sillä päivä oli pilvinen ja tyyni, ukonilmaa enteilevä. Paikalla olleen nuorison meno oli iloista. Viidennessä säkeistössä kiinnitetään erityistä huomiota nuorten joukossa olleeseen neitoon – hänen ulkomuotoonsa, ääneensä ja liikkeisiinsä:

Yks oli impien iloses joukos
Kaarevil silmäripseil,
Hartioil aaltoilit kiharat mustat,
Kiiltävät, hiilumustat;
Hopeekellon helinä
Oli hänen äänensä
Ja liikuntansa niinkuin taivaan-haamun,
Koska hän kunnaalla väikkyi.

Niitylle kokoontumisen ajankohta, jota runon jo aikuinen puhuja muistelee, sijoittunee jonnekin lapsuuden ja esipuberteetin rajamaastoon (vrt. Viljanen 1954: 150). Sukupuolisen tietoisuuden heräämiseen viittaa se, että niityllä nähty neito kiinnittää voimakkaasti runon puhujan huomion itseensä ja herättää puhujassa väkeviä tunteita. Runon kuudennessa säkeistössä, johon palaan tarkemmin, esitetään kysymyksiä, jotka liittyvät neidon herättämiin tunteisiin.

Runon neljästä viimeisestä säkeistöstä käy ilmi, että sunnuntai-päivää vietettiin niityllä myöhäiseen iltaan asti ja että runon puhuja ei saanut koko päivänä silmiään irti ihanasta immestä, jota ei sittemmin koskaan enää nähnyt. Neito tekee runon puhujaan niin voimakkaan vaikutuksen, että hän kokee aamuisen niitylle tulon kuin ”entisyysdeksi” ja seuraa illalla niityltä poistuvaa nuorisojoukkoa kuin houreessa. Kymmenennessä säkeistössä kerrotaan, että neidon näkeminen ja päivä niityllä vaikuttivat runon puhujaan lähtemättömästi: ”Ei toki kuvansa muistostain siirry, / Ei tämän taivaan alla, / Eikä päivä pilvinen; / Eikä niit-tu himmeä; / Siel näin mä mustakiharaisen immen, / Näin hänen unessa armaas.”

”Niitulla” koettu epifanisen ilmestyksen valossa

Kuudennessa säkeistössä runon puhuja esittää neljä neitoon liittyvää kysymystä:

Miksi niin ihanast hekumast sykkyy
Hohtavat ohauksein?
Miksi tuo pyhästi kuohuva kuume
Syämmeni kammioissa?
Miksi kuuset synkeät
Katsahdit niin armahast?
Maa, taivas, miks niin autuaasti hymyt?
Enpä mä tietänyt sillon.

Säkeistön alun preesensmuotoinen kysymys ”Miksi niin ihanast hekumast sykkyy / Hohtavat ohauksein?” sekä toinen, predikaatin puolesta elliptinen kysymys ”Miksi tuo pyhästi kuohuva kuume / Syämmeni kam-

mioissa?” siirtävät runon puhetilanteen menneen muistelusta runon nyt-hetkeen. Aikamuodon vaihdoksen myötä runon aikuisen puhujan kokemus nousee etualalle: voidaan tulkita, että varhaispuberteetissa koettu tunne on edelleen, runon nykyhetkessä, voimakas ja tuoreesti koettava. Kolmannessa ja neljännessä kysymyksessä ”Miksi kuuset synkeät / Katsahdit niin armahast?” ja ”Maa, taivas, miks niin autuaasti hymyit?” on kiinnostavaa, että kuusten katse ja kosmoksen hymy asetetaan eräänlaiseen vuorovaikutukseen runon puhujan menneisyydessä kokeman tunteen kanssa.

On tärkeää panna merkille, että kuudennen säkeistön alun pree-sens ja sen myötä runon nyt-hetkisyys vahvistuvat säkeistön lopettavan toteamuksen ”Enpä mä tietänyt silloin” vaikutuksesta: runon puhuja osoittaa ymmärtävänsä nyt, aikuisena, enemmän varhaisnuoruutensa kokemuksesta. Tämä lisää kokemuksen painoarvoa ja kytkee sen tiukemmin runon nykyhetkeen. Voidaan sanoa, että varhaisnuoruudessa niityllä tapahtunut avautuu runon puhujalle myöhemmin epifanisesti.

Epifaniassa on kyse ”Niitussa”, kuten kaunokirjallisuudessa yleensäkin, tekstissä kuvatun havainnon kohteen ilmenemisestä uudenslaisella tavalla (Abrams 2005: ’epiphany’).¹ Ilmestyksen hetken lisäksi epifaniassa on tärkeää tavanomaisen erityisyyden, sen olemuksen, paljastuminen (Nichols 1987: 12). Northrop Frye (1973: 203–206) kuvaa epifaniasta hetkeä tilaksi, jossa kaksi maailmaa, apokalyptinen ja maallinen todellisuus, kohtaavat. Pirjo Lyytikäinen määrittelee epifanian ”uuden ulottuvuuden paljastumiseksi”. Hänen mukaansa on kyse siitä, että jäsennetään ”kahden maailman, kahden todellisuuden, normaalin ja epänormaalin, äärellisen ja äärettömän, havaittavan ja näkymättömän tai ilmaistavissa olevan ja ilmaisua pakenevan” rajaa. (Lyytikäinen 2000: 11–12.) Maailmojen kohtaaminen ja niiden välinen liike voi toteutua sekulaarisesti arkisen havainnon kautta, tai sitten epifaninen hetki määrittyy uskonnolliseksi kokemukseksi, Jumalan läsnäolon manifestaatioksi, jollaiseksi se alun perin on ymmärretty (Beja 1971: 24–27; Nichols 1987: 5–7). ”Niitussa” runon aikuinen puhuja hahmottaa niityllä aiemmin tapahtuneen uudenslaisessa valossa: hän kohtaa inhimillisessä neidossa ja tämän edustamassa äärellisyydessä äärettömyyden.

Siihen, mikä tai mitä ”Niitun” puhujalle avautuu epifanisesti, tarkastelen ensin luomalla silmäyksen muihin Kiven runoihin ja aiempaan Kivi-tutkimukseen. Rafael Koskimies mieltää *Kanervalan* ”Anjanpellon” ”Niitun” rinnakkaistekstiksi. Koskimiehen mukaan ”Niittua” on ”kohdeltu kaltoin”, kun taas ”Anjanpelto” on saanut osakseen paljon huomiota. (Koskimies 1974: 132.) Varhaisemman Kivi-tutkimuksen niukoissa ”Niittu”-viittauksissa ei ole juuri pysähdetty runon tematiikan äärelle. Koskimieskin hahmottaa mainittujen runojen teemaksi koruttomasti kaukolemmen (mt.: 133). Lauri Viljanen (1954: 132) on kiinnittänyt

¹ Modernin epifanian lähtökohtana pidetään James Joycen teoksen *A Portrait of the Artist as a Young Man* postuumisti julkaistua luonnosta *Stephen Hero*, jossa käsite otettiin käyttöön sekulaarissa yhteydessä: kyse on arkipäiväisen asian äkillisestä säteilystä (*radiance*) ja henkisestä ilmestyksestä (*spiritual manifestation*) (Abrams 2005). Varhemmassa romanttisessa ja viktoriaanisessa runoudessa ilmioon on viitattu eri tavoin. Se tunnetaan esimerkiksi hetkenä (*moment*) (Abrams 2005; Nichols 1987, xi–xii, 4–5).

huomiota ”Niitun” ”liian-uskolliseen topograafiseen tarkkuuteen” ja liittää ”täsmällisen näkemisen vaatimuksen” Kiven kotiseudun kaipuuseen.²

Sittemmin Pirjo Lyytikäinen on tutkinut Kiven runoja romanttisen kaipuun kuvauksina. Lyytikäisen mukaan ”Niitussa” toteutuva menneen muistelu tietystä paikassa kuuluu romantiikan poetiikkaan samoin kuin kohtalokkaan, koko elämän muuttavan näyn näkeminen. Myös se, että runon puhujan tunne heijastuu luontoon, on romantiikalle tyypillistä. Lyytikäisen mukaan ”Niitun” neito johdattaa Danten Beatricen tavoin ”maallisesta henkiseen” ja ”pyhyyden havaitsemiseen”. Maallinen rakkaus on siis vain sysäys kohti henkisiä ja hengellisiä kokemisen ulottuvuuksia. (Lyytikäinen 2007: 91–96.) Jyrki Nummi (2005: 68) on samoilla linjoilla luonnehtiessaan ”Niittua” ”eroottis-uskonnolliseksi näkyrunoksi”.

”Anjanpelto”-runon puhuja kohtaa Anjanpellon markkinoilla ”– ihanaisen immen, / Nuoren Hämeen-tyttären” (Kivi 1954: 252). Runon puhuja vaikuttaa neidon kauneudesta, kelmeystä hänen poskillansa ja purppuraisista huulistaan. Kuten ”Niitunkin” neito, tämäkin nuori nainen katoaa näkyvistä lopullisesti. Myös ”Anjanpellon” puhuja muistelee mennyttä hetkeä. Kummassakin runossa on epifanian kannalta olennaista se, että muistellessa rakastumisen kokemus hahmottuu uudella tavalla. ”Anjanpellon” arkisen markkinahumun keskellä tapahtunut kasvaa taivaalliseksi, ylimaalliseksi, kokemukseksi: ”Siellä näin mä taivaan kauniin immen, / Mutta katosi hän ainiaaks.” (Mt.: 254.) (Ks. Grünthalin ”Anjanpelto”-artikkeli tässä teoksessa.)

Rakastumisen kohde saattaa siis saada Kiven runoudessa epifanisen hahmon. Toinen epifanian kannalta kiinnostava seikka liittyy Kiven teoksille tyypilliseen Onnela-motiiviin.³ Koskimies (1974: 128) analysoi sitä, miten *Kanervalan* runossa ”Keinu” kuvattu keinumistilanne ja luonnonelämykset avaavat näkymän Onnelaan. ”Keinussa” kuvattu ”kaunoinen kunnas”, ”Helluntain vainiot” ja ”viherjä niittu” (Kivi 1954: 239–240) kuvaavat Onnelaa, joka muuntuu viimeisessä säkeistössä ”metafyysiseksi näköaukoksi tuntemattomaan” (Koskimies 1974: 129).

Siel suutelee ehtoo ja koi
Ja siel ijankaikkinen aika
Pois kiitavi vauhdilla kiitävän virran
Himmeään Unholaan.
Seisahda, heiluva keinu,
Jo kelmenee impeni poski
Illalla lempeäl.

Koskimiehen analyysissa on ”Niitun” epifanisuuden kannalta kiinnostavaa se, että metafyysinen ulottuvuus avautuu konkreettisen tilanteen ja maiseman kuvauksen kautta. Toinen esimerkki siitä, miten Kiven runossa kuvattu maisema voi muuntua epifaniseksi näyksi on *Kirjallisessa Kuukauslehdessä* vuonna 1866 julkaistu runo ”Kaukametsä” (Kivi 1954: 211–212). Runossa lapsi näkee korkealta paikalta koillisessa ”nummen sinertävän” ja ”Honkametsän kaukasen”. Tässä vaiheessa kuvattu maisema muuntuu epifaniaksi:

² Juho Hollo (1912: 560–562) ja Lehtonen (1922: 22) ovat suhtautuneet myönteisesti Kiven runoille ominaiseen yksityiskohtaisuuteen tarkkoine näkö- ja kuulohavaintoineen.

³ Lehtonen (1928) käsittelee tutkimuksessaan tarkasti Kiven teosten Onnelaa ja sen maisemallisia vastineita.

Puitten kärjil näin mä kunnaan kauniin,
 Armas päivä paistoi siel,
 Ylös kunnaan kiirehelle juoksi
 Kultasannotettu tie.

Äiti yrittää korjata poikansa käsityksen asioista ja sanoo, että Jumalan valtakunta on taivaassa. Poika puolustaa lujasti näkemäänsä ilmestystä:

Ei, vaan siellä, missä ilmanrannal
 Kaukametsä haamottaa,
 Siellä ompi onnellisten mailma,
 Siellä autuitten maa.

Runoja ”Kaukametsä”, ”Keinu” ja ”Niittu” yhdistää siis se, että epifaninen näky avautuu konkreettisesta paikasta ja tilanteesta käsin.

Mirkka Rekolan ”Niittu”-tulkinta ja kaukaisen rakkauden ideaali

Mirkka Rekolan essee ”Kiven niittu, muistinavaruus” on edellä käsittelemieni Kiven runojen ja Kivi-tutkimuksen ohella merkittävä avain ”Niitussa” kuvatun kokemuksen ilmestyksenomaisuuteen. Rekolan essee on harvinaisuus suomalaisen kirjallisuuden historiassa siinä mielessä, että siinä käsitellään yhtä Kiven runoa, tässä tapauksessa vielä vähemmän huomiota saanutta tekstiä, tarkasti ja samalla kirjailijan oman tuotannon poetiikkaa avaavalla tavalla. Rekolan esseetä lukemalla voi saada uusia näkökulmia ”Niittuun” mutta myös ymmärtää jotakin olennaista Rekolan runoudesta sekä siitä, mitä Rekola on ammentanut Kiven runosta ja millaiseen kulttuurihistorialliseen kontekstiin hän on runon liittänyt.

Rekola ottaa etäisyyttä ”Niittu”-tulkinnassaan romantiikan periodin tulkintalaahukseen sekä vuoden 1994 alkuperäisessä esseeversiossa, joka ilmestyi teoksessa *Mistä ääni meissä tulee?*, että vuonna 2000 ilmestyneen teoksen *Muistinavaruus* versiossa. Hän lähestyy ”Niittua” ilmestyksen kuvauksena ja lähtee liikkeelle siitä, mitä käsitteelin edellä konkreettisesta tilanteesta ja maisemasta kumpuavana epifaniana. Rekola painottaa sitä, että niityn konkretia on avain todellisuuden muuttumiseen ilmestyksenomaiseksi. Hän menee tulkinnassaan niin pitkälle, että katsoo runon ilmestyksenomaisuuden perustuvan siihen, että runon puhujan ihastelema neito ja runossa hyvin konkreettisesti kuvattu maisema yhtyvät:

Tanssin pyörteissä joku erottuu ilmestyksenomaisena; kaartuvat silmäripset, nuo jotka näkyvät heti, peittävät katseen, mustat kiharat, aaltoavat hartioilla. Siinä tulee maisema ihmisessä, pilvet kuusten kärjillä, metsän tummuus. Äänikin kuuluu, se on heleä. Sellainen tanssi on pyöräyttävä, jonka keskellä soi hopeakello. Se on jo ilmoitus jostakin. Ei ihme, että tuon äänen haltija tuntuu laskeutuneen siihen taivaasta. Kun katse myöhemmin harhailee hänen kasvoillaan, tässä maisemassa, noista silmistä näkyvät kodin siniset kunnat, yhtä aikaa kaukaiset ja läheiset. (Rekola 2000: 38.)

Rekola jatkaa sitaattia vuonna 1994 ilmestyneessä esseeversiossaan (Rekola 1994: 174) kirjoittamalla, että ”[k]okea todellisuus näin ilmestyksenomaisena ei ole romantiikkaa, tuossa transsitilassa todellisuus aukenee uudella tavalla, romantiikka nyt vain oikeuttaa tällaisen kuvauksen”. Vuonna 2000 ilmestyneessä esseeversiossa (Rekola 2000:

38) mukaan tulee suufilainen kulttuuritraditio: ”Kokea todellisuus näin ilmestyksenomaisena ei ole romantiikkaa, pikemminkin on kyseessä sufilainen kokemus.”

Suufilaisuuden mukaantulo kertoo Rekolan kiinnostuksesta islamilaiseen mystiikkaan. Laajempi islamin mystiikan tuntemus Suomessa perustuu pitkälti Jaakko Hämeen-Anttilan suomennostyöhön. Ensimmäinen suufimystikko Mawlana Rumin (1207–1273) tekstien suomennoskokoelma *Ruokopillin tarinoita* ilmestyi vuonna 1995. *Jumalasta juopuneet. Islamin mystiikan käsikirja* ja Rumin runokäännöksiä sisältävä *Rakkaus on musta leijona* julkaistiin vuonna 2002. Rekola piti Rumia käsittelevän esitelmän, johon sisältyy Rumin runojen suomennoksia, lääkärpäivillä Tampereen yliopistossa vuonna 2004. Esitelmä on julkaistu esseenä ”Rakkaus matkana runoudessa” teoksessa *Esittävästä todellisuudesta* vuonna 2007. Rekolan kirjallinen jäämistö sisältää useita suufilaisuutta ja Rumia käsitteleviä englanninkielisiä kirjoja, joista esimerkiksi teos *The Essential Rumi* on ilmestynyt vuonna 1995, jotkin teokset jo aiemmin. Kirjallisen jäämistön perusteella voidaan olettaa, että Rekola perehtyi suufilaisuuteen jo 1990-luvun kuluessa. Suomeksi hän sai siis luettavakseen Rumin runoja vasta 2000-luvun alkupuolella.

Se, mitä Rekola tarkoittaa kytkiessään ”Niitun” ilmestyksenomaisuuden ja suufilaisuuden, avautuu hänen runoutensa poetiikkaa vasten tarkasteltuna. Rekolan 1970-luvulla ilmestyneiden teosten tutkiminen (ks. Seutu 2016) on avannut minulle hänen teoksissaan 1970-luvulta vuoteen 2004 vaikuttaneen teeman, kaukaisen rakkauden matkan. Kaukaisen rakkauden ideaali kulminoituu juuri esseessä ”Rakkaus matkana runoudessa”, jossa Rekola käsittelee Rumin rakkauskäsitystä.

Lyhyesti kaukaisen rakkauden ideaalissa on kyse siitä, että rakkaus näyttäytyy henkisenä, luopumisten kautta kulkevana matkantekona. Kyseessä on eri taiteen muotoja yhdistävä teema, jonka merkittävimpiin eurooppalaisen kulttuurihistorian ilmaisuihin lukeutuvat Kivenkin tuntemat (esim. Tuulio 1955: 147–148) Danten teokset *Vita nuova* (n. 1293–1295) ja *Jumalainen näytelmä* (1321). Kaukainen rakkaus on osa idealististen rakkauskäsitysten kehystä, jonka perustaa Irving Singer (1984) hahmottelee trilogiansa *The Nature of Love* ensimmäisessä osassa Platonin filosofiasta ja kristillisestä traditiosta käsin.

Dante (1265–1321) sai vaikutteita Oksitaniassa 1100 ja 1200-luvuilla kukoistaneesta trubaduurirunoudesta (Bloch 1991: 143–156; Zumthor 1995: 15). Trubaduurirunouden katsotaan saaneen vaikutteita arabikulttuurista (mt.: 68–69). Arabialais-islamilaisen kirjallisuuden vaikutuksissa kaukaisen rakkauden ideaan on olennaista, että islamilaisessa mystiikassa puhutaan jumalallisesta rakkaudesta maalliseen rakkauteen vertautuvien käsitteiden ja päinvastoin; inhimillistä ja jumalallista rakkautta ei eroteta toisistaan (Hämeen-Anttila 2002: 228–231; 2009: 262–263). Rumi, runoilija, lainoppinut, filosofi ja uskonnollisen veljeskunnan johtaja (Hämeen-Anttila mt.: 245), oli islamilaisen kulttuurin merkittävä kaukaisen rakkauden tien kulkija.

Rekolan kannalta on olennaista, että kaukaisen rakkauden matkaa kuljetaan saavuttamattoman rakkauden kohtaamisen vuoksi ja sysäämänä; esimerkiksi Rumi kirjoitti runojaan kadonneen opettajansa Shams(addin)-i

Tabrizin innoittamana. Essee ”Rakkaus matkana runoudessa” on varsinainen avain Rekolan ajattelumaailmaan ja erityisesti hänen 1970-luvun teoksiinsa. Esseessään Rekola pohtii, miksi Rumin teoksista tuli myyntimenestys 1990-luvun Amerikassa. Rekola korostaa sitä, että Rumin suosion salaisuus piilee hänen opettajaansa Shams(addin)-i Tabrizia kohtaan tuntemansa tunteen laadussa: olennaista on se, että Rumin rakkaus Tabrizia kohtaan ei sammunut, vaikka opettaja katosi hänen elämästään. Rekolan mukaan Rumi löysi Tabrizin henkilön katoamisen myötä sellaisen rakastetun kohtaamisen tavan, joka ei ollut enää riippuvainen siitä, vastattiinko hänen toiveisiinsa. Tämän kirjailija arveli puhuttelevan nopeiden ja pinnallisten ihmissuhteiden maailmassa, ja tässä suhteessa hän katsoi Danten olevan Rumin hengenheimolainen. (Rekola 2007: 26–28.)

20.4.2012 Rekolan kanssa käymässäni keskustelussa (ks. Seutu 2016: 161) todentui se, että hän koki kirjailijana olleensa kaukaisen rakkauden matkalla 1970-luvulta saakka. Selväksi kävi myös se, että Rekola oli saanut Danten ja etenkin Rumin teosten kautta tuntuman siihen, että hänen kokemassaan oli kyse universaalista kokemuksesta, jota on mahdollista seurata kyseisten kirjailijoiden teoksia lukemalla. Rekola koki löytäneensä ikään kuin jälkikäteen erityisesti Rumin matkasta vastaavuutta omille vuosikymmeniä kestäneille rakkauden kokemuksilleen.

Tutustuin Mirkka Rekolaan vuonna 1993, kun hän kirjoitti esseensä ”Kiven niittu, muistinavaruus” ensimmäistä versiota. Hän kehotti vanhojen mestarien tavoin nuorta 19-vuotiasta opiskelijaa lukemaan esseensä ja kysyi, mikä on tekstin keskeisin lause. Muistan vieläkin kauhun, kun tajusin, että en pysty vastaamaan kysymykseen. Myöhemmin olen ymmärtänyt, miksi esseen tärkein lause (Rekola 2000: 39) kuuluu: ”Tuli, joka poltti rinnassa, valaisikin taivaalla.”

Rekolan ”Niitun” tulkintaan liittyvä lause tarkoittaa sitä, että ”Niitun” puhujan kokemus saa vastineensa kosmoksessa, maan ja taivaan hymyssä: ”Maa, taivas, miksi niin autuaasti hymyit?” Tämän runon puhujakin ymmärtää vasta aikuisiällä. Siksi hän sanoo ”Niitun” kuudennen säkeistön lopussa: ”Enpä mä tietänyt silloin.” Myös Viljo Tarkiainen on kuvannut Kiven runouden taivaskokemuksia tavalla, joka johtaa pohtimaan ilmestyksenomaisuutta osana Kiven maailmankatsomusta. Tarkiainen kirjoittaa taivaan autuudesta, joka voi vallita maanpäällisessäkin elämässä:

Jo tässä elämässä, haudan tältä puolella on sopusointu, onni ja rauha saavutettavissa siinä määrin, että kirjailija käyttää siitä nimitystä ’taivaan autuus’ tai ’onniautuus’. Tuo autuus saattaa asua ihmisen omassa rinnassa. Sen synnyttää tunne välittömästä yhteydestä korkeimman voiman kanssa. Se elävä rakkauden henki, jonka asuntona taivas on Kiven käsityksen mukaan, ei ole suljettuna ylimaalliseen tilaan, vaan vaikuttaa kaikkialla elämässä. (Tarkiainen 1934: 26.)

Kosmisen kokemuksen ilmaisuun päättyy myös *Jumalainen näytelmä* (Dante 1997: 239): ”mut kaihoain ja tahtoain nyt johti / kuin pyörää tasan pyörivää, se Rakkaus / mi ohjaa Auringon ja kaikki tähdet.” Dante tunsu rakkauden, joka oli hänen omassa sydämessään mutta joka myös liikuttaa universumia (ks. Singleton 1949: 61; Warner 1983: 164). Saman rakkauden tunsu Rekolakin, joka tulkitsi myös ”Niitun” samaisen kos-

misen tunteen ilmaisuksi. Rekola (2000: 39) kirjoittaa Kivi-esseessään: ”Otettu taivaalta, annettu taivaalle.” Rekolan ”Niittu”-tulkinnan ytimeksi hahmottuu se, että ”Niitun” puhujan henkilökohtainen tunne on peräisin kosmoksesta ja että kosmos osallistuu henkilökohtaiseen tunteeseen. Neidon läsnäolosta niityllä alkunsa saanut kokemus edustaa aikuiselle runon puhujalle epifanista tajunnan laajenemista ja elämän pituista matkaa. ”Niitun” yhdeksännessä säkeistössä luonnon ja ihmisen kokemuksen yhteys ulotetaan myös neitoon. Nuorisojoukon palatessa salamoiden leiskuessa koteihinsa runon puhuja kertoo, että neidon otsalla oli ”tulen valkeus”, salamoiden leimu. Runon puhujan tunne elää häntä ympäröivässä maisemassa, mutta myös neito ja maisema muuttuvat toisikseen, mikä on, kuten jo sanottu, keskeinen osa Rekolan ”Niittu”-tulkintaa.

Lopuksi

Lähdin artikkelissani liikkeelle kysymyksestä, voiko ”Niitun” puhujan niityllä kokeman hahmottaa epifaniseksi ilmestykseksi. Lähestyin ensin tutkimuskysymystäni lukemalla ”Niitun” rinnalla Kiven runoja ”Anjanpelto”, ”Keinu” ja ”Kaukametsä”. Esitin, että runon ”Anjanpelto” yhdistää ”Niittuun” rakkauden kohteen muuntuminen epifaniseksi ilmestykseksi ja runot ”Keinu” ja ”Kaukametsä” konkreettisesta maisemasta ja tilanteesta kumpuava ilmestyksenomaisuus, joka johtaa metafyyssisten kysymysten äärelle.

Artikkelin pääpaino oli Mirkka Rekolan esseessä ”Kiven niittu, muistinavaruus” esittämässä ”Niittu”-tulkinnassa. Toin esiin, että Rekolan tulkinta, jossa painottuu suofilainen mystiikka ja Rekolan siihen liittämä runon puhujan henkilökohtaisen tunteen ja kosmisen kokemuksen yhteenkietoutuminen, vaatii taustakseen kulttuurihistoriallista kaukaisen rakkauden ideaalin tuntemusta.

Rekolan ”Niitulle” antama tulkinta on mystikon ja runoilijan tulkinta ja sellaisena kiinnostava. Rekolan Kivi-luenta on kirjallisuushistoriallisesti merkittävä ensinnäkin siksi, että hän ottaa esseessään etäisyyttä Kiven runouden romanttiseen tulkintatraditioon ja avaa uusia eurooppalaisen kulttuuritradition ylittäviä näköaloja. Esse on myös harvinainen suomalaisen kirjailijan perusteellinen Kiven runon luenta, joka osoittaa Rekolan arvostavan asenteen Kiven runoilijantyötä kohtaan. Lisäksi esse on kiinnostava esimerkki siitä, mitä tapahtuu, kun kirjailija kirjoittaa toisen kirjailijan tekstistä. Tällaisessa tapauksessa avautuu näköaloja paitsi kohdetekstiin myös kirjailijan oman kaunokirjallisen tuotannon poeettisiin ydinalueisiin.

Rekolan esseen tärkeä anti on se, että se haastaa pohtimaan, voisiko ”Niittua” lukea radikaalisti mystisemmästä kehyksestä käsin kuin tähän mennessä on tehty. Rekola uskaltaa mennä ”Niitun” äärelle, kokea sitä voimakkaasti ja esittää tulkintansa riippumatta siitä, mihin on totuttu tai miten Kiven tekstejä on ollut tapana käsitellä.

LÄHTEET

- Abrams, M. H. 2005: *A Glossary of Literary Terms*. 'Epiphany'. Eighth Edition. Thomson Wadsworth.
- Beja, Morris 1971: *Epiphany in the Modern Novel*. London: Peter Owen.
- Bloch, Howard R. 1991: *Medieval Misogyny and the Invention of Western Romantic Love*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Dante, Alighieri 1997/1321: *Jumalainen näytelmä*. (*Divina Commedia*.) Suom. Eino Leino. Neljäs painos. Porvoo: WSOY.
- Frye, Northrop 1973/1957: *Anatomy of Criticism. Four Essays*. Third Printing. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Hollo, Juho 1912: "Huomioita Aleksis Kiven lyriikasta." *Valvoja* 1912, s. 556–567.
- Hämeen-Anttila, Jaakko 2002: *Jumalasta juopuneet. Islamin mystiikan käsikirja*. Helsinki: Basam Books.
- Hämeen-Anttila, Jaakko 2009/2002: "Jälkisanat." Ks. Rumi 2009.
- Kivi, Aleksis 1954: *Kootut runot*. Julkaisut ja johdannolla varustanut Lauri Viljanen. Porvoo, Helsinki: WSOY.
- Kivi, Aleksis 1963: *Nimeämätön kokoomateos, joka sisältää teokset Yö ja päivä, Leo ja Liina, Lea, Margareta, Alma, Kanervalta sekä muita runoja*. Helsinki: Otava.
- Kivi, Aleksis 1997/1870: *Seitsemän veljestä*. Helsinki: SKS.
- Koskimies, Rafael 1974: *Aleksis Kivi. Henkilö ja runous*. Helsinki: Otava.
- Lehtonen, J. V. 1922: *Aleksis Kivi taitelijana. Eräitä piirteitä*. Porvoo: WSOY.
- Lehtonen, J. V. 1928: *Runon kartanossa. Johdatusta Aleksis Kiven runouteen*. Helsinki: Otava.
- Lyytikäinen, Pirjo 2000: "Äärettömän olioita. Subliimi ja groteski Leena Krohnin tuotannossa." Teoksessa *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 52/1999, s. 11–34. Helsinki: SKS.
- Lyytikäinen, Pirjo 2007: "Kangastus toivomme maasta. Aleksis Kivi romanttisen kaipuun tulkkina." Teoksessa Riikka Rossi ja Katja Seutu (toim.), *Nostalgia. Kirjoituksia kaipuusta, ikävästä ja muistista*, s. 83–119. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1137. Helsinki: SKS.
- Nichols, Ashton 1987: *The Poetics of Epiphany. Nineteenth-Century Origins of the Modern Literary Moment*. Tuscaloosa, London: The University of Alabama Press.
- Nummi, Jyrki 2005: "Kuolla, nukkua vai uneksia? Aleksis Kiven 'lkävyys' ja runoilijan metamorfoosit." Teoksessa Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Nummi ja Päivi Koivisto (toim.), *Lajit yli rajojen. Suomalaisen kirjallisuuden lajeja*, s. 66–103. Tietolipas 207. Helsinki: SKS.
- Rekola, Mirkka 1994: "Kiven niittu, muistinavaruus." Teoksessa Satu Grünthal ja Kirsti Mäkinen (toim.), *Mistä ääni meissä tulee? Runoja ja tulkintoja*, s. 170–175. Helsinki: WSOY.
- Rekola, Mirkka 2000: "Kiven niittu, muistinavaruus". Teoksessa Mirkka Rekola ja Eila Kostamo (toim.), *Muistinavaruus. Kirjoituksia, puheen- vuoroja 1959–1999*, s. 33–40. Helsinki: WSOY.

- Rekola, Mirkka 2007: ”Rakkaus matkana runoudessa”. Teoksessa *Esittävästä todellisuudesta. Esseitä*. Tampere: Sanasato.
- Rumi, Mawlana 2009/2002: *Rakkaus on musta leijona. (Kulliyat -i Shams ya Divan-i kabir.)* Suom. Jaakko Hämeen-Anttila. Toinen painos. Helsinki: Basam Books.
- Seutu, Katja 2016: *Tyhjä pöytä on tilattu. Mirkka Rekolan runouden äärellä*. Helsinki: WSOY.
- Singer, Irving 1984/1966: *The Nature of Love I. Plato to Luther*. Second Edition. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Singleton, Charles S. 1949: *An Essay on the Vita Nuova*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Tarkiainen, Viljo 1934: ”Taivas, helvetti ja muita uskonnollisia piirteitä Aleksis Kiven runoudessa.” Teoksessa *Kirjallisuuden Tutkijain Seuran vuosikirja 3*, s. 14–41. Helsinki: SKS.
- Tuulio, Tyyni 1955: ”Kivi ja Dante.” *Parnasso* 4/1955, s. 145–151.
- Viljanen, Lauri 1954: ”Aleksis Kiven runomaailma.” Ks. Kivi 1954.
- Warner, Marina 1983/1976: *Alone of All Her Sex. The Myth and the Cult of the Virgin Mary*. New York: Vintage Books.
- Zumthor, Paul 1995: ”An Overview: Why the Troubadours?” F. R. P. Akehurst and Judith M. Davis (ed.), *A Handbook of Troubadours*, s. 11–18. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Painamaton lähde

Katja Seudun ja Mirkka Rekolan keskustelu Helsingissä 20.4.2012.